

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

CRKVA — KLER ILI NAROD?

Mato Zovkić

Mi pripadnici Crkve često govorimo da naša Crkva nešto vjeruje, uči, gubi ili dobiva. U isto vrijeme drugi o našoj Crkvi ponekad govore da se ne zalaže dovoljno za izgradnju humanijeg svijeta, da koči napredak znanosti, da prekoračuje granice djelovanja predviđene zakonom. Jedni Crkvu često poistovjećuju s klerom, a drugi pokušavaju umjetno odvojiti narod od klera tvrdeći da je Crkva narod koji drugačije misli i osjeća od svojih kleričkih i klerikalnih poglavara. Pitamo se, da li je Crkva prvenstveno kler ili narod? U kojim slučajevima mi članovi crkvene zajednice možemo pod Crkvom misliti uglavnom na hijerarhiju? Da li je u teološkom poimanju povijesne i zemaljske Crkve glavni kler ili narod?

Da bismo odgovorili na ta pitanja, pogledat ćemo što pod nazivom »Crkva« misle Djela apostolska, zatim što pod »narodom Božjim« uči Drugi vatikanski sabor, raščlanit ćemo nekoliko liturgijskih »molitava za Crkvu« i pogledati na koji je način prema Saboru mjesna Crkva dio naroda Božjeg.

Crkva — saziv Božji u Djelima apostolskim

Poznato je da u Novom zavjetu za izraz »crkva« stoji grčka riječ *ekklēsia* koja dolazi od glagola *kaleō* (zvati) i označuje Božji saziv, zajednicu vjernika sabranu na bogoslužje, zatim sve vjernike jednog grada i konačno opću novozavjetnu zajednicu, Izrael Božji, jedno tijelo u Kristu, tijelo kojemu je uskrsli Krist glava.¹ Za našu je temu važan pojam Crkve i naroda Božjeg u Dj. Luka je svoju drugu knjigu namjerno

¹ Usp. P. TERNANT: »Crkva«, RBT, 125—140. L. MARKEŠIĆ: *Izgradnja Crkve prema Prvom pismu Korinćanima*, Sarajevo 1972, 45—72. M. ZOVKIĆ:

povezao s prvom, jer u evanđelju prikazuje put Isusov u Jeruzalem na izvršenje Očeva poslanja, a u Djelima apostolskim put Isusove zajednice među narode svijeta.²

Riječ *ekklēsia* dolazi u Dj 23 puta. Tri puta označuje skup građana i upotrebljena je prilikom Demetrijeve pobune protiv Pavlova djelovanja u Efezu (19, 32, 39, 41). Jednom označuje starozavjetni liturgijski skup i upotrebljena je u citatu Stjepanova govora (7, 38). Jednom označuje mjesne zajednice Kristovih sljedbenika u Palestini (9, 31), jednom kršćansku zajednicu u Cezareji koju Pavao pozdravlja na liturgijskom sastanku nakon svoje treće misije (18, 22). Jednom označuje zajednicu u Efezu, gdje je riječ o efeškim starješinama koji u Miletu slušaju Pavlov oproštajni govor (20, 17). Izrazom *ekklēsia* 14, 23 označene su kršćanske zajednice u maloazijskim gradovima koje je Pavao osnovao u toku pet godina prve misije te im prilikom povratka postavljao »starješine i povjeravao ih Gospodinu u koga su povjerovali«. Te iste Crkve utvrdio je Pavao na početku svoje druge misije (15, 41) i Luka tom zgodom napomnje da »im se broj danomice povećavao« (16, 5). Zajednica u Antiohiji, sastavljena od obraćenih pogana, nazvana je četiri puta *ekklēsia* (11, 26; 13, 1; 14, 27; 15, 3). Svaki put u kontekstu evangeliziranja ili liturgijskog skupa. Osam puta primijenjen je ovaj izraz na matičnu zajednicu u Jeruzalemu s kojom je Pavao želio podržavati zajedništvo vjere i karitativnog pomaganja.

Od ovih tekstova neki su za našu temu vrlo značajni. U 12, 5 Luka je zabilježio da se »sva Crkva svesrdno molila« za Petra u zatvoru. Pod »svom Crkvom« on očito misli sve pripadnike jeruzalemske zajednice koji su uvidali da ne mogu biti potpuna i djelotvorna Crkva bez svoga pročelnika. U 14, 27 Pavao i suradnici nakon povratka s prve misije »sabraše svu Crkvu« Antiohije i »pripovjediše što sve učini Bog preko njih: da i poganima otvori vrata vjere«. Ovdje također vidimo da su »sva Crkva« vjernici mjesne zajednice, starješine i podložnici. Ista mjesna zajednica sva šalje svoje izaslanike Pavla i Barnabu na apostolski sabor u Jeruzalemu. Tamo ih prima »Crkva, apostoli i starješine«. Po završetku sabora »apostoli i starješine zajedno sa svom Crkvom zaključe izabrati između sebe neke muževe i poslati ih u Antiohiju« (15, 22). Ova zadnja

• *Crkva kao narod Božji*, Zagreb 1976, 27—28. Od brojne literature na stranim jezicima usp. R. SCHNACKENBURG: *Die Kirche im Neuen Testament*, Herder 1961. L. CERFAUX: *La Théologie de l'Eglise suivant Saint Paul*, Paris 1965. J. HAINZ: *Ekklēsia*, Regensburg 1973. K. KERTELGE: »Kerygma und Koinonia. Zur theologischen Bestimmung der Kirche des Urchristentums« u djelu P.-G. MÜLLER - W. STENGER: *Kontinuität und Einheit. Für Franz Mussner*, Herder 1981, 327—339.

² Za proučavanje tekstova u Dj gdje se spominje *ekklēsia* i *laos* poslužio sam se slijedećim djelima: H. CONZELMANN: *Die Apostelgeschichte*, Tübingen 1963. R. J. DILLON — J. A. FITZMYER: »Acts of the Apostles«, JBC II, 165—222. G. W. LAMPE: »Acts«, PCB, 882—926. H. WANSBROUGH: »Acts of the Apostles, NNC, 1075—1102. E. HAENCHEN: *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1968. C. MARTINI: *Atti degli Apostoli*, Roma 1970. H. E. RUSS: *Urkirche auf dem Weg in die Welt. Ein Kommentar zur Apostelgeschichte*, Würzburg 1967. G. LOHFINK: *Die Sammlung Israels. Eine Untersuchung zur lukanischen Ekklesiologie*, München 1975. P. ZINGG: *Das Wachstum der Kirche. Beiträge zur Frage der lukanischen Redaktion und Theologie*, Göttingen 1974.

dva teksta pokazuju da su za Luku Crkva prvenstveno obični vjernici u Jeruzalemu koji prate rad sabora i sudjeluju u donošenju odluka.

Izraz *laos* (narod) stoji u Dj 49 puta, i to uglavnom za starozavjetni narod Božji ili za palestinske Židove u vrijeme prve Crkve. U grčkom postoji za narod i izraz *ethnos*, ali je on već u *Septuaginti* pridržan za narode koji ne poznaju Boga objave, za pogane. Kad NZ zove Izrael *laos*, onda sa židovskom Biblijom misli na savezničke odnose između Boga i njegova naroda. Ima naime na svijetu puno poganskih naroda (*ta ethnè*), ali je među njima samo jedan narod Božji (*ho laos tou Theou*). Ovaj pojam naroda Božjega Luka prenosi na Isusovu zajednicu. Vidimo to iz Jakovljeva govora na saboru u Jeruzalemu: »Šimun je izložio kako se Bog već na početku pobrinu između pogana uzeti narod Imenu svomeu — *labein eks ethnôn laon tô onomati autou*« (15, 14). Time jeruzalemski starješine zajedno s cijelom tamošnjom Crkvom uviđaju da u narod Božji novoga saveza po Božjem planu ulaze svi narodi svijeta. Bog ih preko propovijedanja misionara zove, prihvaća i krsnom vjerom pridružuje svome Sinu. Ovo znači da su narod Božji svi koji prihvate vjeru u Isusa kao Gospodina i Evanđelje (usp. Dj 11, 20 — *euangelizomenoi ton Kyrion Iêsoun*).³ Jakov to primjenjuje na kršćenike poganskog porijekla o kojima je Pavao izvijestio na saboru. Svi ti obraćenici žive u različitim mjesnim crkvama Sirije i Male Azije te čine »jedan narod uzet između pogana«.⁴

U Korintu se Pavao za vrijeme druge misije zadržao 18 mjeseci. Pokušao je najprije propovijedati tamošnjim Židovima, ali su oni odbili te čak nastojali preko rimske vlasti ishoditi zabranu propovijedanja kršćanstva. Luka govori da se u toj situaciji jedne noći Pavlu ukazao sam Gospodin Isus te ga ohrabrio: »Ne boj se, nego govori i ne daj se ušutkati! Ta ja sam s tobom, i nitko se neće usuditi da ti naudi. Jer mnogo je naroda mojega u ovom gradu — *laos esti moi polys en tê polei tautê*« (18, 10). Ovdje pod »narod moj« Luka misli mjesnu zajednicu vjernika koja je u nastajanju. Krist prilikom ukazanja zove svojim narodom i one koji još nisu počeli vjerovati, ali su na putu k vjeri. Jasno je prema tome da je za Luku sva Crkva narod Božji koji sabire sam Bog po propovijedanju misionara. To vrijedi i za druge novozavjetne knjige i pisce: »U kerigmi Crkva dobiva informativni temelj svoga bitka; životno zajedništvo Crkve, uvježbano u vjeri, neprestano je upućeno na informaciju i inspiraciju evanđelja. Kerigma bi se pak srozala na ideologiju za održavanje određenog sistema, kad ne bi bila izložena iskustvenom poddručju življene koinonije«.⁵

³ Usp. M. ZOVKIĆ: »Kršćani kao obraćeni Gospodinu (Dj 9, 32—35; 11, 19—21)«, BS 44(1974), 507—523.

⁴ Usp. G. LOHFINK, op. cit, 58—59.

⁵ K. KERTELGE, art. cit, 338. Kertelge u ovom članku kao katolički egzegeta razmišlja o dogmatskoj izreci: »Wort und Sakrament konstituieren die Kirche — Crkva se konstituira propovijedanjem Riječi Božje i dijeljenjem sakramenata«. Ta bi izreka, prema njemu, mogla odviše sužavati pojam Crkve kao ustanove spasenja te prenaglašavati autoritet u Crkvi. S druge strane, kod onih koji prenaglašavaju crkveni život i praksu mogla bi ideja o Crkvi kao narodu Božjem dovesti do bolesnih težnja za prestrukturiranjem Crkve, zapostavljajući autoritet. Zato je prema njegovu proučavanju NZ za Crkvu bitna kerigma i koinonia.

Novozavjetni kontekst i etimologija nazivâ *ekklësia* i *laos Theou* pokazuju da je Crkva organizirana zajednica Kristovih sljedbenika pa zato nesvodiva na same starješine ali također nezamisliva bez starješina.

Narod Božji prema Saboru

Za saborsko poimanje Crkve kao naroda Božjeg važna je povijest nacрта *Dogmatske konstitucije o Crkvi*. Poznato je naime da su oci prvi predloženi nacrt odbacili s obrazloženjem da je odviše školski te da kanonizira poglede jedne teološke struje. Također je poznato da je prerađeni nacrt imao četiri poglavlja: I. O misteriju Crkve; II. O hijerarhijskom ustrojstvu Crkve, posebno o biskupima; III. O Božjem narodu, posebno o laicima; IV. O pozivu na svetost u Crkvi. O ovom su nacrtu oci raspravljali u listopadu 1963, a tajništvo je 9. listopada podijelilo sudionicima uz službeni nacrt i prijedlog kardinala Suenensa da se treće poglavlje razdijeli na dva: dio koji govori o Božjem narodu neka se stavi u odvojeno poglavlje, ispred građe o hijerarhijskom ustrojstvu, a dio koji govori o laicima neka ostane na planiranom mjestu. Oci su podržali prijedlog u svojim nastupima tokom rasprave. U srpnju 1964. biskupi su dobili na proučavanje novi nacrt *Konstitucije o Crkvi* u kojem je drugo poglavlje glasil: »Božji narod«, a četvrto: »Laici«. Novi raspored i doradjeni tekst poglavlja o narodu Božjem predstavljen je ocima 17. rujna 1964. Sutradan su glasanjem prihvatili poglavlje predloživši neke preinake koje su imale precizirati tekst. Novo glasanje s unešenim preinakama koje ne narušavaju bit prihvaćenog teksta bilo je 30. listopada. Cijela *Konstitucija* prihvaćena je posljednjim glasanjem 21. studenog kao službena vjera i svijest Crkve o samoj sebi u današnje vrijeme.⁶ Taj datum predstavlja zaokret u povijesti katoličke ekleziologije koji su ispravno uočili te na svoj način izrazili i neki naši marksisti.⁷ Ekleziologija poslijetridentskog razdoblja bila se koncentrirala na papu i biskupa kao nužne garante crkvenog jedinstva, kontinuiteta u djelovanju i naučavanju. Pri tome je politički ideal o monarhiji i monarhu često utjecao na teološke argumentacije. Suočeni s naglim društvenim i kulturnim promjenama u svijetu na koje službena Crkva nije odgovarala dovoljno brzo i uspješno, teolozi su u prvih pedeset godina našeg stoljeća oživjeli

⁶ Za povijest nacрта i saborskih rasprava o LG usp. R. BRAJČIĆ - M. ZOVKIĆ: *Dogmatska konstitucija o Crkvi — Lumen gentium 1*, Zagreb 1977, 19—74. Od literature na stranim jezicima važno je djelo saborskog eksperta i sudionika G. PHILIPS: *L'Eglise et son mystère au IIe Concile du Vatican*, Paris 1967, 4—68. Usp. također djelo američkog teologa laika M. NOVAK: *The Open Church: Vatican II, Act II*, New York 1964.

⁷ Usp. B. Vušković: »Na razini crkvene strukture i organizacije unutrašnju katoličku situaciju bitno je determinirala koncilaska ekleziologija. Ona je istakla načelno svježe i za tradicionalno katoličanstvo relativno radikalne ideje, koje dijelom smjeraju na prevladavanje tipičnih obilježja feudalno-autoritarnе crkvene strukture i organizacije;

— Crkva je u svojoj biti zajednica suodgovornih vjernika (Božji narod), a ne hijerarhijska struktura i organizacija;

— Crkvi kao zajednici suodgovornih vjernika primjereno je načelo kolegijaliteta;

— Vlast u Crkvi je služenje zajednici«, u knjizi B. VUŠKOVIĆ - S. VRCAN: *Raspeto katoličanstvo i druge studije iz sociologije religije*, Zagreb, Naše teme 1980, 67.

Pavlovu nauku o Crkvi kao tijelu Kristovu u kojem svi pripadnici imaju određenu zadaću. Od pedesetih godina proširila se biblijska misao da je Crkva novozavjetni narod Božji, sabran iz naroda povijesnog svijeta te poslan da kroz promjenljivu povijest bude ljudskoj zajednici znak i sredstvo spasenja u Kristu.⁸ Na Saboru je ova nauka pretegnula kao dominantna, ali je valja razumijevati u skladu s dosadašnjom katoličkom ekleziologijom. Sabor je naime otvorio novi pogled na Crkvu i njezino poslanje u današnjem svijetu, ali nikako nije prekinuo s bitnom i obaveznom tradicijom Crkve.

Što, dakle, Sabor uči pod pojmom naroda Božjega? Trebalo bi proučiti sve dokumente. Mi se ovdje, međutim, moramo zadovoljiti nekim ključnim tekstovima. Sabor nadovezuje na starozavjetnu misao o Izraelu kao savezničkom narodu Božjem pa kaže da je Crkva novozavjetni Božji narod, mesijanska zajednica svih krštenih kojoj je Krist glava. Osnovni zakon novog naroda Božjega jest ljubav prema Bogu i bližnjemu, a svrha mu je kraljevstvo Božje (LG 9, 2). Za narod Božji važno je putničko obilježje cijele zajednice: »Kao što je već Izrael po tijelu, kad je putovao pustinjom, bio nazvan Crkvom Božjom,⁹ tako se i novi Izrael koji putuje u sadašnje vrijeme i traži budući i trajni grad, također zove Kristovom Crkvom, jer ju je on stekao svojom krvlju, napunio svojim Duhom, opskrbio prikladnim sredstvima vidljivog i društvenog jedinstva« (LG 9, 3). Putničko obilježje prema Saboru treba Crkvu kao narod Božji podsjetiti na povijesnu ukorijenjenost kršćanske zajednice koja vrši svoje poslanje u promjenljivom svijetu.¹⁰ Usljed povijesnih događaja kroz koje je prolazila Crkva se ponegdje tako klerikalizirala da su i sami njezini pripadnici s vremenom počeli smatrati kako misija Crkve spada isključivo na hijerarhiju i kler. Sabor je oživljavanjem biblijske ideje o narodu Božjem želio sve kršćane uključiti u zajedničko poslanje Kristovih sljedbenika u svijetu.

Iz putničkog obilježja naroda Božjega teče načelo i potreba kolegijaliteta ili zbornosti: zbor biskupa na čelu s papom vodi opću Crkvu, dok zbor prezbitera mjesne Crkve na čelu s vlastitim biskupom čine Krista jasnim znakom spasenja na svom području, a župnik sa svojim suradnicima i svim župljanima čini da se u njegovoj liturgijskoj zajednici uprisutnjuje i odražava jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva. To je jasno

⁸ Usp. E. MENARD: *L'Éclésiologie hier et aujourd'hui*, Paris 1966. S. JAKI: *Les tendances nouvelles de l'éclésiologie*, Roma 1957. M. KELLER: *'Volk Gottes' als Kirchenbegriff*, Zürich 1970.

⁹ Latinski tekst Sabora predstavlja plodnu igru riječi na temelju grčkog izraza *ekklesia tou Theou* koji postoji u SZ i NZ za vjermičku zajednicu. U ovom citatu, radi kratkoće, ne navodim u zagradama biblijske tekstove na koje upućuje cjeloviti tekst LG.

¹⁰ Usp. L. MARKEŠIĆ: »Crkva kao narod Božji«, Jukić 2 (Sarajevo 1972), 43—53. T. ŠAGI-BUNIĆ: »Crkva je Božji narod« u svom djelu *Ali drugog puta nema*, Zagreb 1972, 57—60. ISTI: »Spriječiti da učenje koncila ne ode u zaborav' (Pavao VI.)«, u svom djelu *Vrijeme suodgovornosti I*, Zagreb 1981, 76—99. Y. CONGAR: »The Church: The People of God«, Concilium, January 1965, 7—19. G. PHILIPS: »The Church in the Modern World«, Concilium, June 1965, 4—14. M. VIDAL: *L'Eglise peuple de Dieu dans l'histoire des hommes*, Paris 1975.

istaknuto u trećem poglavlju LG koje govori o hijerarhijskom ustrojstvu Crkve a slijedi odmah nakon poglavlja o narodu Božjem.¹¹

Još jedan karakterističan saborski tekst o narodu Božjem: »Budući pak da kraljevstvo Kristovo nije od ovoga svijeta (usp. Iv 18, 38), zato Crkva ili Božji narod, uvodeći ovo kraljevstvo, ne oduzima ništa od vremena toga dobra bilo kojeg naroda, nego naprotiv bogatstvo i obilje i običaje svakoga naroda, ukoliko su dobri, podupire i prima i primajući ih čisti ih, jača i podiže« (LG 13, 2). To Sabor ističe, kad govori o katolicitetu naroda Božjega prema kojemu su usmjereni svi narodi svijeta i koji je od Krista Gospodina osposobljen puštati korijen u sve kulture svijeta. Zato je Božji narod jedan te na različite načine povezan s pripadnicima nekršćanskih religija, sa starozavjetnim narodom Božjim, s kršćanima koji nisu katolici i čak s ateistima (usp. LG 14—16). Sabor dalje ističe: »A Bogu se svidjelo da ljude pozove na sudioništvo u svom životu ne samo pojedinačno, nego je htio da ih učini narodom u kome će se njegovi sinovi koji su bili raspršeni sabirati u jedno« (AG 2, 2).

Crkva je narod kojemu je vrhovni Svećenik i Pastir sam Isus Krist (usp. LG 21, 2), ali je on nakon svoga uskrsnuća »za upravljanje i stalno posvećivanje naroda Božjega u svojoj Crkvi ustanovio različite službe koje idu za dobrom čitavoga Tijela« (LG 18, 1). Za službu pape i biskupa Sabor upotrebljava slikoviti biblijski izraz »populum Dei pascere — pasti narod Božji« (LG 18, 1; 21, 1; 45, 1). Sam proslavljeni Krist »njihovom mudrošću i razboritošću upravlja i uređuje narod Novoga zavjeta na njegovu putovanju prema vječnom blaženstvu« (LG 21, 1). U godinama nakon Sabora ponegdje se među katolicima na račun zajedničarstva naroda Božjega i otvaranja prema novim situacijama Crkve i svijeta zapostavljala uloga hijerarhije. Kod nas se u radovima nekim marksističkih pisaca opaža tendencija poistovjećivanja Crkve s vjerskim službenicima, od čega se ne izuzimaju biskupi i svećenici koji pod narodom Božjim misle laike u Crkvi. Druga je krajnost, koja se osobito temelji na krilatici: »Crkva je narod« ili »Crkva — to smo mi«. Ovu krajnost opažamo kod nekih katoličkih ljevičara kod nas i u svijetu, što preuzimaju i neki naši marksisti kad govore o Crkvi.

Prema Svetom pismu i Saboru nema naroda bez pastirâ, a pogotovu nema naroda Božjega bez predstojnikâ, po čijoj očinskoj službi sam Krist »propovijeda svim narodima riječ Božju i vjernicima neprestano dijeli sakramente« (LG 21, 1). Ako nema naroda bez pastirâ, isto tako sami pastiri nisu narod ni sama hijerarhija nije Crkva. Biskupi sa Sabora ponavljaju Augustinovu izreku da ih je strah onoga što jesu ostalima u Crkvi, to jest starješine, ali ih ohrabruje ono što jesu zajedno s ostalima, tj. vjernici (LG 32, 4). Oni priznaju da ne mogu sami izvršiti poslanje Crkve te ističu da svi pripadnici kršćanske zajednice snagom svoje vjerničke i krsne pridruženosti Kristu Gospodinu imaju dužnost i pravo pridonositi zajedničkom poslanju (usp. LG 31). O laicima izričito kažu: »Prema svom znanju, kompetentnosti i ugledu imaju slobodu,

¹¹ Usp. J. RATZINGER: »Die pastoralen Implikationen der Lehre von der Kollegialität der Bischöfe«, u svom djelu *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf 1972, 43—69.

a katkada i dužnost da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve« (LG 37, 1).

Zato je temeljno ljudsko i vjerničko dostojanstvo isto kod svih pripadnika Božjeg naroda. Razlike su jedino u službama koje pojedinci vrše u Crkvi i za Crkvu: »Razlika koju je Gospodin postavio između svetih službenika i *ostaloga* Božjeg naroda uključuje određenu povezanost (*secumfert conjunctionem*¹²), jer su pastiri i drugi vjernici među sobom vezani zajedničkim nužnim upotpunjavanjem;¹³ neka pastiri, slijedeći Gospodinov primjer, služe jedan drugome i drugim vjernicima, a ovi neka živo surađuju s pastirima i učiteljima« (LG 32, 3). U ovom pregnantnom tekstu jednom je rečeno »sveti službenici i ostali Božji narod« te dva puta »pastiri i drugi vjernici«. Očito je da prema saborskoj nauci i biskupi spadaju u Božji narod, jer su oni zajedno s papom u Crkvi i za Crkvu, ne izvan ili iznad Crkve. Oni se smatraju vjernicima u zajednici vjernika, Kristovim učenicima koji su postavljeni za učitelje vjere, pastirima koji po uzoru na vrhovnog Pastira Krista vode njegovu zajednicu,¹⁴

»Ti si htio da se tvoj narod zove Crkva«

U teologiji je poznato i prihvaćeno načelo: »Lex orandi est lex credendi«. Mogli bismo ga slobodno prevesti te ujedno protumačiti: »Ono što Crkva za sebe moli, to o sebi vjeruje!« Stoljećima prije II. vatikanskog sabora ušle su u liturgiju Crkve molitve o Božjem narodu koji slavi, vapi, prinosi i zahvaljuje. Latinski je izraz: »plebs tuus« i »populus tuus — »tvoj puk« i »tvoj narod«. Za našu temu nije potrebno istraživati da li se pod oba izraza uvijek misli sasvim isto. Dovoljno je prelistati pred-saborske misale i obrednike da se uvjerimo kako je često i redovno Crkva u liturgiji sebe smatrala narodom Božjim, i to sva Crkva vidljivo očitovana u sabranoj liturgijskoj zajednici.¹⁵

U obnovljenom *Misalu*, koji je priređen prema smjernicama Sabora, ima dosta novih misnih obrazaca i molitava koje odražavaju sadašnju svijest Crkve o samoj sebi. Jedna od novih molitava jest i slijedeća, koju molimo kao zbornu na posvetu crkve izvan same posvećene zgrade: »Bože, ti si htio da se tvoj narod zove Crkva. Daj da ova zajednica, u tvoje ime okupljena, tebe štuje i ljubi, za tobom ide i pod tvojim vodstvom stigne k nebeskim obećanjima«. U misnim čitanjima i molitvama na posvetu crkve liturgija predočuje Božje prebivanje među vjernicima koji su živa Crkva i duhovni hram. U ovoj zbrojnoj molitvi izražena je biblijska vjera da Bog sabire svoj narod, *laos theou*, u povi-

¹² Službeni hrvatski prijevod prerekao je latinski izraz »*secumfert conjunctionem*« s »uključuje neku vezu«, što je vrlo blijedo.

¹³ »*Inter se communi necessitudine devinciantur*« službeni je prijevod preveo s »vezani zajedničkim nužnim odnošajem« što je po mom mišljenju vrlo blijedo jer izvorni izraz označuje tijesnu vezu i međusobno dopunjavanje. Congar je ovo preveo »*relations reciproques*« (*Unam sanctam* 51a, str. 93), a Rahner »*in enger Beziehung miteinander*« (*Kleines Konzilskompendium*, 163).

¹⁴ Usp. Brajčićev komentar LG 32 u djelu *Dogmatska konstitucija o Crkvi — 2*, Zagreb 1981, 505—512.

¹⁵ Usp. Th. MAERTENS - M. HERBACQ: *Les oraisons du Missel de l'Assemblée chrétienne*, Bruges 1964; autori donose popis literature str. 243—249.

jesnu Crkvu, *ekklēsia*. U SP narod je Božji nazvan *ekklēsia* ili saziv Božji upravo kad se sabere na blagdansko i liturgijsko slavlje. Svijesni toga, priređivači obnovljenog *Misala* htjeli su ovom molitvom reći da o blagdanu posvete određene crkve vjernici slave sabiranje naroda Božjega u duhovno svetište i hram u kojem Bog trajno prebiva. Sam je Bog učinio da njegov narod bude saziv i da se stoga zove *ekklēsia*, Saziv ili Crkva. Takav su narod, dakako, duhovni pastiri i kršćanski puk zajedno okupljeni na liturgiji. Molitva nadalje ističe vjeru liturgijske zajednice da se Crkva okuplja na bogoslužje u ime Božje te izriče prošnju da oni koji već jesu duhovni hram i svećenički narod Boga sve više štuju, da ga sve djelotvornije ljube, da na svom zemaljskom putovanju za njim idu i pod njegovim vodstvom stignu u obećani eshaton. U ovoj je molitvi lijepo izraženo putničko-povijesno obilježje i zajedničko poslanje cijelog naroda Božjega.

U predsaborskom *Misalu* postojale su protivne mise za papu i biskupa koje su odisale monarhističkom ekleziologijom poslijetridentskog razdoblja. U novom *Misalu* uz prigodne mise za papu i biskupa uvedena su četiri nova obrasca prigodne mise za opću Crkvu te jedan za mjesnu Crkvu. U zornoj molitvi obrasca B mise za opću Crkvu celebrant moli u ime sabrane zajednice: »Bože, u Novom savezu ti iz ljudskog roda izabireš novi narod, jedinstven u Duhu Svetom. Daj da tvoja Crkva bude vjerna svom poslanju, uvijek na službu ljudskoj zajednici, kvasac i duša obnove ljudskog društva, dok čovječanstvo ne postane Božjom obitelji.« Vjera da je sva Crkva Božji narod veže se u ovoj molitvi uz sklapanje novog saveza po Kristu raspetom i uskrsnom koji kao novi Adam ujedinjuje različite narode svijeta. Božji se narod, prema ovoj molitvi kao i prema LG, sabire iz cijelog ljudskog roda, a jednim ga čini Duh Kristov kojega Crkvi šalje uskrsli Krist. Ovo jedinstvo, Duhom darovano i podržavano, omogućuje da vidljivi narod Božji, sabran na liturgiji, uoči i prihvati svoju povezanost u bitnim stvarima. Molitelj dalje prosi da Crkva bude vjerna svome poslanju te uslužna ljudskoj zajednici. I ovdje izbija svijest o djelovanju Božjeg naroda u promjenjivim povijesnim prilikama. Taj narod ima zadaću ne samo doći u nebeski eshaton, kao što je istaknuto u prethodnoj molitvi, nego i vršiti svoje poslanje među narodima svijeta. Poslanje je strogo religiozno i humano. Religiozno: naviještati i živjeti otajstvo spasenja u Kristu među različitim narodima. Humano je podijeliti s ostalim ljudima odgovornost za ljudske brige i probleme te promicati integralni napredak ljudskog društva. Molitva nastavlja prošnjom da Crkva bude kvasac i duša obnove u svijetu. To je odraz vjere da Krist ima što ponuditi današnjim ljudima po svojoj Crkvi (usp. GS 22), da je on cilj ljudske povijesti i civilizacije, »središte ljudskog roda, radost svih srdaca i punina njihovih težnji« (GS 45, 2). Kad ova molitva zajedno s *konstitucijom LG* zove Crkvu kvascem i dušom ljudske zajednice (usp. LG 38), ne tvrdi trijumfalistički da su katolici najvažniji i najplemenitiji dio čovječanstva. Ta misao iz poslanice Diognetu upotrebljena je u LG i u ovoj molitvi kao želja i molba, s punom sviješću da i drugi čine dobro u svijetu.¹⁶ Mo-

¹⁶ Usp. komentar LG 38 kod Brajčića, op. cit. 553—557. G. PHILIPS: *L'Eglise et son mystère au IIe Concile du Vatican — II*, Paris 1968, 62: »Da bi izbjegao svaku prividnu umišljenost, koncil je promijenio indikativ glagola

litva završava prošnjom i nadom da će djelovanjem naroda Božjeg u promjenjivom svijetu čovječanstvo s vremenom postati jedna obitelj. U toj je molitvi izražena ponizna ali živa vjera da Crkva onim što jest i što nudi svijetu pridonosi međunarodnom miru i zbližavanju svih ljudi. Sličnu misao donosi Sabor: »Zato taj mesijanski narod, iako stvarno ne obuhvaća sve ljude, i često izgleda kao malo stado, ipak jest za sav ljudski rod jaka klica jedinstva, ufanja i ljubavi« (LG 9, 2). Mi to o svojoj Crkvi vjernički tvrdimo te u svojoj liturgiji za svoju zajednicu ponizno prosimo.

Mjesna Crkva — dio Božjeg naroda

Crkva ipak nije narod u sociološkom i etničkom smislu riječi.¹⁷ Ona je znak i sredstvo spasenja u Kristu te postoji kao ustanova prije pojedinaca koji joj se vjerom pridružuju. Stara je teologija ovo izricala teologumenonom da je Crkva institucija spasenja. Kako je institucionalnost u mnogim područjima i oblicima s vremenom zakrtila ono glavno u Crkvi, Sabor povezuje institucionalnost Crkve s povijesnom događajnošću naroda Božjega tražeći da konkretna zajednica Božjeg naroda bude jasni znak Krista u svom vremenu i području djelovanja. To osobito vidimo u saborskom poimanju mjesne Crkve: »Dijeceza je dio Božjeg naroda koji je povjeren biskupu na pastirsku brigu uz suradnju presbiterija. Prijanjajući uz svoga pastira i skupljena od njega po Evanđelju i Duhu Svetom tvori partikularnu Crkvu, u kojoj je doista prisutna i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva« (CD 11). Sabor u LG, AG, CD i drugim dokumentima upotrebljava izraz »partikularna« i »lokalna« za Crkvu u jednoj biskupiji. Ovdje je za našu temu važno da mjesnu Crkvu sačinjavaju vjernici, svećenici i biskup. Dakle je to zajednica osoba u Kristu, ne prvenstveno teritorij na kojem one žive, kako se prije Sabora običavalo govoriti i pisati. Za mjesnu se Crkvu kaže da je dio Božjeg naroda te da je za nju bitno prijanjanje uz vlastitog pročelnika, vjera rođena i hranjena Evanđeljem, slavljenje euharistije i poslušnost Duhu koji sabire mjesnu zajednicu preko vidljivih pastira. U latinskom tekstu particip *adhaerens* izriče stanje i poticaj pa su naši priređivači službenog prijevoda to pokušali izraziti opisno: »Ukoliko je povezana sa svojim pastirom...«¹⁸

Po liturgiji i sakramentima ljudi se uključuju u Božji narod ili očituju svoje pripadništvo tom narodu. Osobito je euharistija središnji čin Crkve

•
»biti« u optativni oblik te izrazio kako bi tako trebalo biti. Poslanica Diognetu i dalje ima svu svoju važnost kao prikaz norme i poslanja koje je nedjeljivo, ali organski strukturirano te poštuje sve nijanse i različite elemente i ujedno ostaje trajna dužnost nedjeljive Crkve u svijetu«. Sabor donosi ovu misao iz poslanice Diognetu pri kraju poglavlja o laicima u LG.

¹⁷ Pojam naroda primjenjujemo na Crkvu analogno, i zato ga mnogi teolozi pišu u navodnicima (usp. Kellerovu knjigu navedenu u bilješci 8 i Markešićev članak u bilj. 10). Crkva nije narod u sociološkom smislu, jer ne sačinjava jednu etničku skupinu s istom poviješću, jezikom, kulturnim, ekonomskim i političkim interesima. Usp. M. VIDAL, op. cit. 79. M. ZOVKIĆ: *Crkva kao narod Božji*, 179—180.

¹⁸ Ja sam ovdje izvornu latinsku rečenicu razlomio u dvije te particip »adhaerens« ostavio u participskom obliku kako bih sačuvao obje nijanse izvornika: indikativ i kondicional, konstataciju i želju.

kojim se očituje i izgrađuje narod Božji u određenom vremenu i prostoru. Zato mjesna Crkva, sabrana na euharistiju oko svoga biskupa, uprisutnjuje opću Crkvu koja je jedna, sveta, katolička i apostolska. Euharističnost i liturgičnost mjesne Crkve Sabor posebno ističe kad govori o kolegijalitetu biskupâ koji su i neki naši marksisti ocijenili kao važnu teološku prinovu.⁴⁹ »Ova se Kristova Crkva uistinu nalazi u svim zakonitim mjesnim zajednicama, koje se, ukoliko su u vezi sa svojim pastirrom, i same u Novom zavjetu nazivaju Crkvama, jer one su u svom mjestu novi narod od Boga pozvan, u Duhu Svetom i u mnogoj punini« (LG 26). Razlog zašto Sabor smatra mjesnu Crkvu očitovanjem i uprisutnjenjem mjesne Crkve jest što se u njoj vjeruje sve Kristovo evanđelje, slave svi njegovi sakramenti te živi kršćansko zajedništvo s otvorenošću prema drugim mjesnim Crkvama diljem svijeta i prema svima ljudima.

U zbornoj molitvi prigodne mise za mjesnu Crkvu celebrant kaže: »Bože, u mjesnim crkvama širom svijeta postaje vidljiva jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva. Daj svome narodu da bude sjedinjen sa svojim biskupom, a po evanđelju i euharistiji sabran u Duhu Svetom te predstavlja svu zajednicu tvoga naroda na zemlji kao znak Kristove prisutnosti u svijetu.« Prema toj molitvi Crkva je vidljivi narod Božji koji se očituje u mjesnim i liturgijskim zajednicama širom svijeta. Liturgijska zajednica jedne župe kao i cijele biskupije ovdje je nazvana Božjim narodom, zato što se sabire na zakonito i plodno slavljenje euharistije pod vodstvom svog vidljivog vrhovnog pastira. Ta liturgijska zajednica predstavlja cijeli narod Božji na zemlji i želi biti znak Kristove prisutnosti u svijetu. U ovoj je molitvi prisutna vjera da je Crkva institucija spasenja koja nudi svijetu specifično kršćanske duhovne vrednote. U isto vrijeme u molitvi je izražena molba da Crkva bude događaj spasenja koje ljudima postaje dostupno u konkretnom svijetu. Kako se radi o mjesnoj Crkvi, ta se molba i ujedno želja odnosi na spasenjsku događajnost baš mjesne Crkve. Takva Crkva, očito ne mogu biti samo biskupi i kler. Ne može to biti ni kršćanski puk sam za sebe koji je krivo označavati kao »katolički 'narod Božji'«. ²⁰ Puk sam ne može kvalificirano slaviti euharistiju i dijeliti sakramente, a kler za životno slavljenje euharistije i uprisutnjivanje opće Crkve u liturgijskoj zajednici nužno uključuje puk. Zato je Crkva narod Božji sastavljen od klera i puka.

Kler i narod

Crkva dakle nije ni sam kler ni sam narod, nego kler i narod zajedno, jedni od drugih ovisni i jedni na druge upućeni. Ipak ne mislimo uvijek isto pod Crkvom, kad kažemo da ona nešto uči ili zabranjuje, vjeruje

⁴⁹ Usp. Vj. CVRLJE: *Vatikan u suvremenom svijetu*, Zagreb 1980, 132—133.

²⁰ I. MAŠTRUKO: »Razmišljanja o teologiji oslobođenja«, *Naše teme* 25(1981), 1103—1107, citat str. 1104. U svojoj knjizi *Klasni mir katoličanstva. Radničko pitanje u socijalno-političkoj doktrini katoličke crkve*, Split 1981, pokazuje da je čitao te uglavnom razumio crkvene dokumente o radničkom pitanju i trudi se da »katoličanstvo« ne poistovjeti s hijerarhijom. Na str. 257. izražava žaljenje što kod nas »i danas u katoličkoj crkvi ima onih koji bi najradije bili za to da se katolička crkva ponaša kao hezihast (doživotni šutljivac) ili da stoji kao što su nekada činili katenati — lancem privezani za jedno mjesto.«

ili proživljava, slavi ili oplakuje. Kao i kod drugih organiziranih ustanova, postoji mogućnost uzimanja dijela za cjelinu (*pars pro toto*). Kad govorimo da Crkva nešto uči ili zabranjuje, onda mislimo prvenstveno na zakonito crkveno učiteljstvo. A kad kažemo da Crkva ponegdje ne uživa punu vjersku slobodu, mislimo na sve pripadnike Crkve. Neki marksistički pisci u tom smislu razlikuju »crkveni vrh« i »crkvenu bazu«,²¹ odnosno oficijelnu i neoficijelnu Crkvu.²² Congar je raspravljajući o nedostacima i propustima Crkve u svojoj poznatoj knjizi o pravoj i lažnoj reformi Crkve došao do zaključka da postoje 4 glavna smisla riječi »Crkva« u katoličkom izražavanju: ustanova spasenja kojoj su sastavni elementi milost Kristova i sakramenti; zatim skup ljudi koji su se odazvali na kršćansku vjeru; treće, hijerarhija koja Crkvu vodi te ima dužnost i pravo nastupati u ime Crkve; četvrto, zajednica svih ljudi u Kristu, onih koji već vjeruju i oni na koje Krist nevidljivo djeluje.²³ Za nosioce hijerarhijskih službi koji su u eminentnom smislu ljudi Crkve on kaže: »Čovjek Crkve jest čovjek koji vrši čine same Crkve, 'hijerarhijske čine', koji djeluje *in persona Ecclesiae*. Ipak se on nikad ne poistovjećuje sasvim s Crkvom; čak i kad obavlja čine Crkve, on ostaje pojedinačna ljudska osoba, što se svakako odražava na onome što on čini.«²⁴ Ovo znači da papa ima pravo i dužnost nastupati u ime opće Crkve, biskup u ime mjesne Crkve, a župnik u ime župe, ali to čine kao crkveni pastiri koji su u Crkvi i djeluju za opće dobro Crkve. U isto vrijeme oni ne prestaju biti pojedinačne osobe sa svojim temperatментом, određenom općom i teološkom naobrazbom, duhovnim i kulturnim naklonostima itd. Dopusšteno je i potrebno ponekad govoriti o Crkvi koja je prvenstveno hijerarhija i kler, ali pri tome ne smijemo izdvajati biskupe i prezbitere iz Crkve ili govoriti tako o Crkvi da izlazi kako su oni jedini Crkva. Oni proučavaju vjeru i tradiciju Crkve te promatraju duhovne potrebe vjernika i drugih ljudi pa onda nastupaju u ime Crkve.

U novije vrijeme marksistički sociolozi religije, kad pišu o Katoličkoj crkvi, izbjegavaju poistovjećivanje Crkve s hijerarhijom i klerom. Vjerojatno zato što na svoj način prate današnju ekleziologiju i sa simpatijama uočavaju otvaranje Crkve prema svemu što je pozitivno u suvremenom svijetu. Bit će, međutim, i stoga što uviđaju da na potpunu, ustavom zagaraniranu vjersku slobodu ne spada samo religijski servis koji nude vjerski službenici u bogomoljama. Na liniji sabsorske eklezio-logije o Crkvi kao narodu Božjem neki naši marksisti rado ističu teze katoličkih ljevičara da je prava Crkva narod a ne hijerarhija; i zato društvo treba posvetiti veliku pažnju građanima vjernicima a hijerarhiju po mogućnosti izolirati od crkvene baze.

Zbog svega toga je posebno važno da mi vjernici u vlastitoj zajednici i u domovini koje smo građani stvaramo mentalitet o Crkvi kao narodu

²¹ Vj. CVRLJE, op. cit., 219. i drugdje u istom djelu.

²² Vj. CVRLJE: »Proturječnosti u razvoju crkve«, Naše teme, 25(1981), 1108—1112. I. MAŠTRUKO, op. cit, 97—98 i drugdje.

²³ Usp. Y. CONGAR: *Vraie et fausse réforme dans l'Eglise*, Paris 1968, 89—99. Congar ovo govori u okviru teološkog problema, da li Crkva griješi kao ustanova spasenja ili samo čini propuste u svom pastoralnom djelovanju kao povijesna zajednica vjernika.

²⁴ Y CONGAR, op. cit, 96.

Božjem koji bitno sačinjavaju duhovni pastiri i vjerni puk, kler i laici. Na žalost, ima biskupâ i svećenikâ koji pod narodom Božjim misle kršćanski puk koji bi samo trebao slušati svoje pastire. To je kriva primjena saborske ekleziologije. A Crkva je narod Božji na putovima čovječanstva,²⁵ narod sastavljen od pastirâ i ostalih vjernika, narod poslan da u promjenljivim povijesnim prilikama bude među ljudskom subraćom znak i sredstvo spasenja u Kristu te pomaže izgrađivati humaniji svijet na svoj, specifično kršćanski način.

WHO IS THE CHURCH: CLERGY OR LAY PEOPLE?

Summary

In the years after Vatican II some catholic leftists have been overemphasizing the concept of Church as people, probably provoked by catholic rightist identification of Church with its hierarchy. Besides, in Yugoslavia some marxist thinkers like to identify the Church either with its clergy or with its common people when they speak of religious liberty or equal rights for all citizens.

According to the NT the Church is essentially people of God guided by its elders. In the documents of Vatican II, especially *Lumen gentium*, this biblical concept of the Church as people of God has been revived in order to make all christians aware bearers and participants of Church's common mission in a changing world. According to LG, CD and other doctrinal texts of Vatican II local churches and communities, assembled at liturgical celebrations, make present and reflect the one, holy, catholic and apostolic Church. From the liturgical prayers for the Church in the renewed Roman Missal we can see that the Church is essentially people and clergy. When the ministers of christian community act and speak in the name of community they can be identified with the Church in everyday talk, but they are and should be servants of the Church who act on behalf of the Church.

While we christians expect others not to separate artificially believing ministers from equally believing lay persons in the Church, we should strive to show that all baptized believers are the Church: clergy and lay people. There cannot be a fully organized Church without clergy nor an active christian community without its lay people.

●
²⁵ Th. KERSTIENS: »Narod Božji na putovima čovječanstva«, *Svesci* 7—8/1967, 8—15.